

Észrevétel

a „Prot. egyh. és isk. Figyelmezőnek“ az amerikai unitáriusokról tett tudósítására.

Historiae finis sit veritas,
non ostentatio. — Strabo.

A „Prot. egyh. és isk. Figyelmező“ 1870-ik évi folyama 12-ik füzetének 616-ik lapján a következő tudósítást teszi az amerikai unitáriusok közt keletkezett mozgalomról: „Az unitáriusok mult junius elején Bostonban tarták ez évi nagy gyűléseket. Itt azon indítvány tétetett, hogy állapittassék meg és fogadtassék el valami hitvallás, mert különben az egész unitárius társadalom szét fog bomlani. Ennek ellenében mások azt jegyzték meg, hogy éppen akkor fogna szétbomlani, ha valami hitvallást fogadnának el; mert hiszen az unitárizmus előnye éppen abban áll, hogy nincs hitvallása, s lényege nem egyéb, mint minden pozitív hit határozott tagadása. Ez utóbbi nézet nyert többséget.“

Ennyi az, a mit a Figyelmező az amerikai unitáriusokról közölni szükségesnek látott. Az említett folyóirat krónikása nem nevezte meg ugyan a forrást, a honnan tudósítását átvette; de a tények elferdítéséből azt kell következtetnünk, hogy ő azt oly orthodox lapból merítette, a mely az unitárizmussal szemben ellenséges állásponton van, s tán irigylve a legutóbbi polgár-háboru után tapasztalható hatalmas előhaladtát az unitárizmusnak, célzatosan akarja azt kicsinyíteni, a minden szabadabb szerkezetű társulatban természetesen létrejövő pártvitáknak olyszerű feltüntetése által, mintha azokból egyszerre felfogatása következne bé a társulatnak. Ennélfogva a Figyelmező krónikásának tudósítása nem csak egyoldalú, de egyszersmind rossz akaratú is, a menyinyiben oly

nézeteket terjeszt az unitáriusokról általában, a melyeket azok épen nem vallanak, s úgy adja elé a tényeket, hogy azok nem férnek össze a történeti hűséggel. Iménti következtetésemet igazolja amaz általános tétel, a melylyel a krónikás a többség nézetét indokolja, t. i. hogy „a z unitárizmus lényege nem egyéb, mint minden positiv hit határozott tagadása;“ mert ha az unitarizmus történetét és nézetét kellően ismerné, láthatná, miszerint nem csak nem indokolta soha így az unitarizmus a maga idegenkedését az absolut dogmáktól, sőt folytonosan küzdött az orthodoxia által ellene emelt hason-értelmű alaptalan vádak ellen.

De hogy ne láttassam csupán gyanusítani a Figyelmező krónikását, álljon itt az ámerikai unitáriusok uniójának célja és az abban kifejezett nehézség az „Inquirer“ 1870. december 10. és 24 számai után :

Az „Ámériкаи nemzeti unitárius unio“ oly célból alakult ezelőtt 6 évvel, hogy tekintet nélkül a felekezeti névre és a vallás kevésbbé lényeges pontjait illető különbségre, egyesítse magában mindazokat, a kik egy közös cél elérésére, a szabad keresztény vallásnak egyetemes szellemben való terjesztésére, kezét akarnak fogni. Nem zárt ki az unio más egyházakat sem, sőt másokat is közreműködésre szólított fel, a melyek a keresztény vallást egyetemes szellemben törekszenek terjeszteni. Az unio ez egyetemes szempontból indulva ki, mindenek előtt abban állapodott meg, hogy semmi oly absolut hitformát nem fogad el, a melynek tekintélye a tagok egyetemes rokonszenvét megszoríthatná, s ez által a közös cél elérését akadályozhatná.

Ily szellemben működöt az unitáriusok nemzeti uniója hat év óta. És ily szellemből indult ki az uniónak Bostonban mult június hóban tartott nagy gyűlése is, hogy Jézus szellemében, az evangéliom tiszta világánál, az urnak kertében munkáljon. Azonban csak hamar nehézségek merültek fel e gyűlésen. Ugyanis egy szabadegyházról elválhatlan pártárnyalatok újból feltűntek. Alakult nehány egyénből egy szélső balpárt, a mely a keresztény vallást inkább a kritika szemüvegén át tekintette, mint a vallásos kebel melegítő világánál. Efel szemben a régi iskola némely theologusaiból egy másik szélső párt alakult, az ó conservativek pártja, a mely a csodákat és természet-felettségeket is éppen oly lényegeseknek tekintti, mint Jézus magasztos vallásos és erkölcsi elveit; csak egy természetfelettilag kijelentett Istent imád; a halhatatlanságot Jézus

testi feltámadásával erősíti, s őt inkább egy nagy csodatevőnek tartja, mint az erkölcsi és szellemi élet megelevenítőjének.

E szélsőségek közt állott többség gyanánt az amerikai papok és egyházak legnagyobb része. Nagyon természetes már most, hogy a mint a szélső-bal kifejtette a maga nézeteit, a szélső-jobb párt ennek irányát veszélyesnek tartván, hitforma alkotását kívánta, hogy legyen egy közös tekintély, a melyen tul senki se mehessen.

A mily szélsőségnak tünt fel a balpárt iránya a többség előtt, éppen oly veszélyesnek látszott az absolut hitforma, szóval egy orthodoxia projectuma, a conservatívek részéről. Az előbbi nem egyezett meg nézeteivel, az utóbbtól visszariasztotta az evangeliomi szabadság. A többség tehát nem akarta a keresztény vallást egyfelől a rideg deismus ölébe dobni; de másfelől eredetéhez és céljához hiven a keresztény vallás egyetemességét sem akarta megszorítani; félvén, hogy bármely megszorító hitforma alkotása által a kizárólagosság és jézusiatlanság jellegét ölti magára. A többség nem félt attól, hogy — a mint a Figyelmező írja — az unitárius társadalom felbomlik, mert sokkal több az őszinte igazságszeretet az amerikai unitáriusokban, és erősebb a kapocs, a mely őket összfűzi, minthogy ez megtörténhetnék; azonban attól tarthatott, hogy az unio ellentétes elemekre szakad, a melyek a társadalom békéjét zavarván, a közös cél elérését nehezítik.

Ugyanazért a többség egy oly bölcs eljárást követett, a melylyel az egyik szélsőséget épen ugy kikerülte, mint a másikat. Ugyanis hivatkozva a szélső pártoknak a vele való közös történetére, elismert közös elveikre és mindnyájok közötti egységre, keresztülvitte, hogy kinek-kinek az legyen egyedüli hitformája a keresztény igazságokat illetőleg, a mit az egyéni lélek és lelkiismeret kinek-kinek sugall, **Krisztus és a szabadság** lévén jel-szavok.

Ez a valódi tényállás az elfogulatlanul és az amerikai eseményektől teljesen független „Inquirer“ után. Ámde ebben egy szó sincs az unitárius társadalom szétbomlásáról, a mit a Figyelmező krónikása némely rosz akaratu lap után közread, s a többség nézetét aval indokolja, hogy az unitárizmus lényege nem egyéb, mint minden positiv hit határozott tagadása.

Ha a krónikás ez indokolást oly értelemben veszi, a mily értelemben a világosság positiv tagadása a sötétségnek, és a menny

a pokolnak: akkor megengedhető indokolása. Különben nem hiszem, hogy be tudná bizonyítani: mennyivel pozitívabb az orthodoxia egy állatu és három személyü Istenének hármassága, — mely a positiv tudományokkal merőben ellenkezik — mint az unitarizmus egyetlen szellemi fölénye, a kinek szoros egységét a positiv tudományok csak bizonyítani és támogatni tudják, de lerontani nem. Valóban különös, hogy ha az unitarius azt mondja: egy az Isten, ez nem positivum; de ha valaki azt mondja: az Isten állatjában egy, de személyében három, ez már positivum; ha az unitarius azt mondja: a Jézus Krisztus valószínű ember, ez nem positivum; de ha valaki azt mondja: a Jézus valószínű ember és Isten egyszerre, ez positivum; ha az unitarius azt mondja: a lélek halhatatlan; ez nem positivum; de ha valaki azt mondja: én hiszem az úr Jézus testi feltámadását; ez positivum.

Továbbá a hitvallást illetőleg is tartozom még a Figyelmező krónikásának egy kis felvilágosítással. Az igaz, hogy az amerikai unitariusoknak nincs az orthodoxia fogalmai szerint való megszorító és abszoltnak nyilvánított hitformája. De van hitvallása, és pedig positiv hitvallása van. Csak hogy ezt nem tekintélyvel ellátott egyes tételekben fejezi ki, hanem oly egyes külön tractokban, a melyek egyes jelesebb unitariusok művei levén, az unitarizmus lényegét jobban kifejezik, mint egy változhatatlan hitforma tehetné. Különben is egy oly nép lelkével, mint az amerikai unitarius nép, a mely a Krisztus által hirdetett szabadságot anynyira valószínű tudta, összeférhetetlennek látszik az abszolút dogma. Náluk a koronként kiadott tractok is csak arra valók, hogy a keresztény igazságok tanulmányozására vezérfonalul szolgáljanak; ¹⁾ de nem arra, hogy megszorítsák a lélek szabadságát, a melylyel minket Jézus szabadokká tett; arra sem, hogy a keresztény vallás csálhatatlan forrásaiul szolgáljanak, mert hiszen ott van az evangélium.

S i m é n D o m o k o s.

¹⁾ E tárgyra vonatkozólag bővebb felvilágosodást lehet szerezni Dr. Lowenak „A Defence of the Action of the American Unitarian Association“ ezimű művéből.